

А. Г. Цымбал

АХОВА ЗДАРОЎЯ ГРАМАДЗЯНСКАГА НАСЕЛЬНІЦТВА
ВА ЎМОВАХ АКУПАЦЫЙНАЙ ПАЎСЯДЗЁННАСЦІ
(паводле матэрыялаў Калекцыі дакументаў Генеральнай акругі «Беларусь»,
1941–1943)

Дакументальная спадчына акупацыйных улад, якая змяшчаецца ў Калекцыі дакументаў Генеральнай акругі «Беларусь» (ГАБ, фонд 370 Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь), уяўляе сабой выключны па значнасці

і практычна недаследаваны комплекс дакументаў, які ўтрымлівае багаты фактычны матэрыял, датычны штодзённага жыцця насельніцтва Беларусі перыяду германскай акупацыі. Генеральны камісарыят «Беларусь», які выступаў вышэйшай адміністрацыйнай уладай у акрузе з'яўляўся ключавым выканаўцам германскай акупацыйнай палітыкі. Матэрыялы Калекцыі даюць уяўленне аб шматлікіх аспектах акупацыйнага жыцця праз прызму дзейнасці акупацыйнай адміністрацыі і праліваюць святло на шматлікія «белыя плямы» штодзённасці насельніцтва Беларусі ў гады германскай акупацыі.

У планах нацыстаў аб выкарыстанні працы мясцовага насельніцтва і ўвогуле гарантавання свайго панавання на захопленых тэрыторыях адну з галоўных роляў адыгрывала пытанне санітарна-эпідэміялагічнай сітуацыі і аховы здароўя. Вайна, разбурэнні, масавыя забойствы, бежанства і перамешчаныя асобы, вялікія цяжкасці ў насельніцтва з забеспячэннем элементарных сацыяльна-бытавых умоў вялі да магчымых эпідэмій, якія пагражалі не толькі планам выкарыстання мясцовых работнікаў, але таксама стваралі пагрозу для саміх акупантаў.

Уяўленне аб санітарна-эпідэміялагічнай сітуацыі ў гады акупацыі даюць шэраг дакументаў Калекцыі. Гэта даклад аб барацьбе з сыпным тыфам у Маладзечна ад 24.01.1943 г., акт праверкі па Навагрудскай акрузе ў кастрычніку 1943 г., складзены дактарамі Беларускай палаты здароўя Крайновым Андрэем і Сямкіным Мікалаем, а таксама звесткі аб інфекцыйных захварваннях у паведах Мінскай акругі за 1943 г. і інш.

Вялікую пагрозу для акупацыйных улад уяўлялі эпідэміі, прадухіленне якіх было адной з галоўных задач медыцынскіх службаў. Эпідэміялагічную сітуацыю ўскладнялі масавыя перамяшчэнні насельніцтва ва ўмовах вайны і бежанства. Асаблівую ўвагу акупанты надавалі барацьбе з сыпным тыфам і педыкулёзам.

З Гебітскамісарыята г. Глыбокае па стане на 19.06.1943 г. паведамлялася аб распаўсюджванні захворвання на сыпны тыф, што было звязана з масавым наплывам бежанцаў. Акупацыйныя ўлады скардзіліся таксама, што актыўная дзейнасць партызан перашкаджала барацьбе з эпідэміяй. Але ў цэлым створаныя камісіі па кантролі за барацьбой з захворваннем пад кіраўніцтвам кампэтэнтных дактароў добра выконвалі сваю працу. Так, у Браславе было выяўлена 17 выпадкаў сыпнога тыфу. Хворыя былі адпраўлены ў бальніцу, у іх сваякоў правялі дэзынсекцыю і дэзынфекцыю. З мясцовымі жыхарамі праводзілі тлумачальныя размовы, а таксама іх сістэматычна вадзілі ў лазню.

У Докшыцах быў адзначаны толькі адзін выпадак сыпнога тыфу. Праведзеная камісіяй па кантролі выбарчая праверка паказала, што ні ў людзей, ні ў іх жыллі не было знойдзена слядоў заражэння педыкулёзам.

Пры выкананні сваёй працы ў Казлоўшчыне партызанамі была забіта фельдшар Кацярына. З-за бежанцаў сыпны тыф быў моцна распаўсюджаны на гэтай тэрыторыі. Актыўнасць партызанаў перашкаджала правядзенню неабходных мерапрыемстваў па стрымліванні эпідэміі [1, арк. 41].

У г. Дзісна, а таксама пазней у некаторых вёсках лазні былі перабудаваны пад дэзынфекцыйныя палаты. Для барацьбы з сыпным тыфам, а менавіта правядзення асветніцкай працы, былі задзейнічаны ўсе сельскія старасты. Ва ўсіх вёсках з вялікай колькасцю хворых былі пастаўлены шыльды, якія забаранялі ўезд ці выезд. Нават асобныя хаты был пазначаны спецыяльнай шыльдай.

Акружны стараста пабудаваў у г. Дзісна інфекцыйны барак з 30 ложкамі, але праца ўскладнялася дзейнасцю партызанаў.

У Глыбокім 111 чалавек з педыкулёзам, у якіх быў знойдзены сыпны тыф, адправілі ў бальніцу на лячэнне. Праводзіліся інфармацыйныя мерапрыемствы, дэзынфекцыя. Жыхароў пэўных раёнаў сістэматычна вадзілі ў лазню.

У Міёрскім гебіце былі правераны 4 376 чалавек з 85 вёсак. Найбольш вострая сітуацыя адзначалася ў сёлах Пераброддзе і Новы Пагост. Пасля мерапрыемстваў супраць педыкулёзу новых выпадкаў захворвання не было выяўлена. У Плісе абследавалі 2 350 людзей, 580 адправілі на дэзынсекцыю і большасць на каранцін.

У Паставах было выяўлена каля 500 выпадкаў сыпнога тыфу. Бальніца і каранцінныя станцыі былі перапоўнены. Былі закрыты рынкі, школы, цэрквы, забаронены грамадскія мерапрыемствы. Дэзынсекцыю правялі сярод 3 000 бежанцаў. У Шаркаўшчыне абследавана 3 500 чалавек і выяўлена 26 выпадкаў сыпнога тыфу. Санітарна-эпідэміялагічныя мерапрыемствы праводзіліся ўсюды, за выключэннем в. Ёды з-за дзейнасці партызан [1, арк. 41b].

Аналагічная інфармацыя пра барацьбу з сыпным тыфам у Глыбокім была накіравана з аддзела па ахове здароўя 23.09.1943 г. Актыўна праводзіліся мерапрыемствы супраць педыкулёзу, але ў цэлым колькасць захворванняў зменшылася [Там жа, арк. 62]. Аналагічная справаздача датуецца 7 кастрычніка 1943 г., дзе адзначалася зніжэнне колькасці захворванняў сыпным тыфам, але праблемай заставаўся педыкулёз. Па акругах Пліса, Дзісна і Браслаў быў прачытаны даклад на тэму «Сыпны тыф і барацьба з ім» з мэтай інфармавання насельніцтва аб неабходнасці прафілактыкі захворвання. Адзначаліся цяжкасці ў сувязі з тым, што шмат будынкаў для дэзынсекцыі былі знішчаны партызанамі [Там жа, арк. 64].

Фармакалагічнае забеспячэнне насельніцтва Глыбоцкай акругі ажыццяўляла 21 аптэка, большасцю з якіх (16) кіравалі палякі. Таксама сярод кіраўнікоў аптэк былі 5 беларусаў і 1 украінец [Там жа, арк. 130].

Аддзелам аховы здароўя ў г. Маладзечна 24.01.1943 г. быў падрыхтаваны даклад адносна барацьбы з сыпным тыфам сярод бежанцаў, які прадстаўляе адносіны акупацыйных улад да праблемы. 20 снежня 1942 г. у г. Маладзечна з Вілейкі прыбыло 250 бежанцаў, якія спачатку знаходзіліся ў гета Маладзечна, а пасля ў Народным доме. Быў аб'яўлены трохтыднёвы каранцін, пасля чаго за імі пачала наглядаць паліцыя. Падчас праверкі іх стану здароўя

выявілі тры выпадкі сыпнога тыфу. Хворыя былі размешчаны ў шпіталі г. Маладзечна. Астатніх пасля дызынсекцыі адправілі ў Лебедзева ў сувязі з адсутнасцю месца для размяшчэння хворых у г. Маладзечна. Улады апасаліся, што хвароба можа распаўсюдзіцца на грамадзянскае насельніцтва і нямецкія падраздзяленні, што былі размешчаны ў горадзе [1, арк. 6].

У хуткім часе былі выяўлены 10 выпадкаў сыпнога тыфу і стала зразумела, што гэта можа стаць пачаткам эпідэміі. У Лебедзева будынак школы быў аддадзены пад каранцін, дзе размясцілі таксама аддзяленне інфекцыйных хвароб. У эпідэміялагічным аддзяленні паставілі 29 ложкаў, падабралі адпаведны персанал. Тут жа збудаваў лазарэт, каб перадухіліць распаўсюджанне сыпнога тыфу пад час перамяшчэння хворых з бальніцы. Усе асобы і прадметы, з якімі кантактавалі хворыя, прайшлі дэзынфекцыю. За перыяд з 22.12.1942 г. па 24.01.1943 г. быў зарэгістраваны 131 хворы на сыпны тыф, з якіх вылечылі 82 [Там жа, арк. 6b]. На 24.01.1943 г. заставалася 33 хворых. Памерла 16 чалавек, ці каля 12 % ад агульнай колькасці хворых. Сцвярджалася, што смертнасць невялікая, бо неабходна было ўлічваць пажылых асоб і тых, хто ўжо меў праблемы са здароўем.

У наступныя дні сярод бежанцаў было выяўлена 8 выпадкаў захворвання на дызентэрыю. Для іх ізаляцыі быў створаны асобны адзел. Астатнім была прапісана вакцына. У Лебедзева быў створаны камітэт, які дапамагаў бежанцам і хворым, займаўся забеспячэннем іх харчаваннем і вопраткай [Там жа, арк. 7]. Такім чынам эпідэмію сыпнога тыфу ў г. Маладзечна ўдалося стрымаць. Захварэў толькі мясцовы стараста, які кантактаваў з хворым.

З 4 па 10 кастрычніка 1943 г. два дактары Беларускай палаты здароўя наведалі Навагрудскую акругу з мэтай высвятлення стану здароўя і працаздольнасці насельніцтва. У Навагрудку і раёнах вялася картатэка, якая налічвала каля 27 тыс. картак. Камісія для больш дэтальнай праверкі абрала Дзятлаўскі раён з колькасцю 6 811 чалавек. Згодна з урачэбна-медыцынскімі сведчаннямі пасля правядзення камісіі 2 019 чалавек лічыліся хворымі, з якіх 1 664 дыягназ не быў пастаўлены. Не прыйшлі на камісію 438 чалавек, 2 181 чалавек быў вызвалены ад працы па іншых прычынах, а 2 169 накіраваны на працу. Агляд раёнаў дазволіў камісіі высветліць, што некаторыя раённыя камісіі вызвалілі людзей ад працы без пазначэння дыягназу. Урачы прыйшлі да высновы, што вызначыць па картках стан здароўя насельніцтва акругі і раёнаў з'яўлялася немагчымым з-за адсутнасці нават мінімальнай прыкладнай дыягностыкі хвароб. На падставе працы мясцовых урачэбных камісій немагчыма было дыягнаставаць сухоты, сіфіліс ці трахому без адпаведных аналізаў ці рэнтгену. Шырока дыягнаставаліся хранічныя захворванні, бронхіты і эмфізэмы легкіх як сухоты [Там жа, арк. 88]. Мелі месца сімуляцыі хвароб, каб пазбегнуць працы або вывазу ў Германію.

Дэтальную інфармацыю аб інфекцыйных захворваннях па Мінскай акрузе на працягу першых месяцаў 1943 г. даюць адпаведныя справаздачы з дакладнымі лічбамі па кожным павеце: Заслаўскім, Лагойскім, Койданаўскім, Мінскім, Рудзенскім, Смалявіцкім і Уздзенскім. Напрыклад, сітуацыя з ін-

фекцыйнымі хваробамі па Мінскай акрузе за перыяд з 1 па 12 студзеня 1943 г. выглядала наступным чынам. Найбольшая колькасць захворванняў назіралася туберкулёзам – 209 выпадкаў і розных яго формаў – туберкулез касцей (23), туберкулёз скуры (8), суставаў (6), залоз (7). Значную пагрозу для акупацыйных улад уяўлялі захворванні сыпным тыфам (46), брушным тыфам (19), якія мелі пагрозу ператварыцца ў эпідэмію. Вылучалася колькасць захварэўшых на дыфтэрыю (42) [2, арк. 100].

У цэлым з пачатку 1943 г. эпідэмічная сітуацыя заставалася стабільнай. Колькасць хворых па асноўных хваробах істотна не змянялася. Невялікія ваганні назіраліся адносна захворванняў на сыпны тыф, брушны тыф (колькасць хворых на якія зменшылася), а таксама на дыфтэрыю і трыхіноз. Акупацыйныя службы аховы здароўя здолелі стрымаць магчымыя эпідэміі, напрыклад, сыпнога тыфу, якія за папярэднія войны ў гісторыі забівалі не менш людзей, чым у выніку баявых дзеянняў. Смяротнасць ад хвароб заставалася вельмі нізкай, зыходзячы з дадзеных дакументаў Калекцыі. Ад сыпнога тыфу ў Мінскай акрузе ў першыя месяцы 1943 г. загінулі 5 чалавек, ад туберкулёзу – 5, дыфтэрыі – 7, брушнога тыфу – 2.

У далейшым эпідэміялагічная сітуацыя заставалася дастаткова стабільнай, пра што сведчаць дадзеныя за чэрвень–ліпень 1943 г. [3, арк. 32].

Улады адсочвалі санітарны стан публічных устаноў. Так, акупацыйная адміністрацыя Валожына 24–30.02.1943 г. правяла інспекцыю санітарнага становішча наступных прадпрыемстваў: магазіна прадуктаў, пякарні, рэстарана, сталовых, гарбатных, піўных, мясной і здобнай лаўкі, цырульні, млына, купальні і г.д. Паводле вынікаў інспекцыі ў незадавальняючым санітарным стане знаходзілася толькі 6 аб'ектаў з 50 [4, арк. 27]. Значна горшая сітуацыя назіралася ў жылых будынках, 30 з якіх былі ў дрэнным санітарным стане [5, арк. 8].

Ахову здароўя Слуцкай акругі забяспечвалі 6 бальніц на 295 ложкаў, 12 амбулатрый, 5 медыцынскіх пунктаў, 17 фельчарскіх пунктаў, 7 аптэк, 1 паліклініка, 10 стаматалагічных клінік. Колькасць медыцынскага персаналу акругі была наступная: урачы – 37, стаматолагі – 17, фельчары – 50, аптэкары – 14, акушэркі – 29, медсёстры – 60, зубныя тэхнікі – 2, дэзынфектары – 11, тэзнічны персанал – 84 [4, арк. 34b].

Наўрад ці такая колькасць медыцынскага персаналу магла забяспечыць адпаведную медычную дапамогу насельніцтву Слуцкай акругі, асабліва ва ўмовах вайны. Але, з пункту гледжання акупацыйных улад, галоўную задачу ўстанова аховы здароўя выконвалі – недапушчэнне распаўсюджвання інфекцыйных захворванняў і эпідэмій, якія маглі б пагражаць нямецкім салдатам.

Такім чынам, пытанні аховы здароўя і эпідэміялагічная сітуацыя на акупаванай тэрыторыі пастаянна знаходзіліся ў цэнтры ўвагі акупацыйнай адміністрацыі. Дадзеная пытанне мела выключную важнасць, паколькі непасрэдна было звязана з магчымасцямі эксплуатацыі працы мясцовага

насельніцтва, а таксама стварала пагрозу для саміх немцаў. Магчымыя эпідэміі, асабліва, напрыклад, сыпнога тыфу, маглі паставіць пад пагрозу не толькі планы выкарыстання акупаваных зямель, але і баяздольнасць вермахта. Эпідэміялагічную сітуацыю ў Генеральнай акрузе Беларусь ускладнялі шматлікія бежанцы з апэратыўнага тылу групы арміі «Цэнтр», якія былі вельмі слабыя, таму даволі часта менавіта яны становіліся пераношчыкамі інфекцыйных захворванняў. Каб перадухіліць эпідэміі ўлады арганізоўвалі спецыяльныя месцы для размяшчэння і каранціну для бежанцаў, займаліся ізаляцыяй і лячэннем хворых. У Калекцыі дакументаў прысутнічаюць фрагментарныя звесткі аб выдатках на размяшчэнне бежанцаў з апэратыўнага тылу. У справаздачы аб выдатках для размяшчэння ўцекачоў з апэратыўнага тылу гебітскамісара ў Слоніме ад 14 кастрычніка 1943 г. пазначалася, што гарадской і раённай адміністрацыямі Слоніма, Івацэвіч і Быценя ў 1942 г. і 1943 г. было вылучана 28 295, 29 райхсмарак на дапамогу бежанцам [6, арк. 42].

Шмат увагі надавалася барацьбе з педыкулёзам, а таксама прафілактычнай рабоце, якая ўключала арганізацыю лазняў, дэзынфекцыю і дэзынсекцыю, інфармаванне мясцовага насельніцтва аб найбольш небяспечных хваробах і спосабах іх перадухілення. Аднак, як адзначала акупацыйная адміністрацыя, шматлікія падобныя мерапрыемствы зрываліся партызанамі, якія знішчалі будынкі для дэзынсекцыі, ствараючы, такім чынам, умовы як для росту захворванняў, так і пагрозу не толькі для акупацыйнай адміністрацыі і немцаў, але і для мясцовага насельніцтва. Такім чынам, неабходна адзначыць, што згодна з інфармацыяй атрыманай з Калекцыі, акупацыйныя ўлады здолелі папярэдзіць і стрымаць распаўсюджванне найбольш небяспечных захворванняў і магчымай эпідэміі. Колькасць хворых заставалася прыблізна на адным узроўні, а таксама вельмі нізкай была смяротнасць ад інфекцыйных хвароб.

ЛІТАРАТУРА

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ) – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 1481.
2. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 1516.
3. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 1551.
4. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 1540.
5. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 1548.
6. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 1662.